

I. Š.:

Ena o Jerneju Krmižku.

Jernej Krmižek je bil svoje dni samo literat in je živel le od kinetične in latentne energije svojega talenta: od honorarja za že natisnjene ali vsaj prodane in od predujmov na bodoče spise. Nekaj dni v mesecu je živel tudi brez enega in drugega.

Pri tem je bil zelo čeden in zabaven dečko in ženske so ga rade imele. Da ni nestalnost njegovih literarnih dohodkov vzbujala opravičenega nezaupanja, tudi nekatere alimente bi bil moral sam plačevati. In ne bi se bilo dogodilo, da se je neka moška žrtev tega pomanjkanja Krmižkovega kredita nekoč tako brutalno in natura regresirala na njem, da se je moral za dalj časa umakniti iz privatnega življenja.

Toda vrag mu ni dal miru in na svojo nesrečo se je splazil Krmižek nekega lepega kresnega večera, ko je luna sijala in pot kazala, zopet enkrat v raj do prepovedanega sadu. Vračajoč se pa je zagledal naenkrat angela s plamenečim mečem ob izhodu.

Bila pa je to gospa Školčkova, Jernejeva bodoča tašča. Zakaj v ti čudotvorni noči se je bila tako preobrazila iz ženske, o kateri niti ni vedel, da je mati njegove nove ljubice.

In v ti noči se je tudi Jernej Krmižek preobrazil iz slobodnega Don Juana v bodočega zakonskega moža in družinskega očeta.

Dogodki do te noči so se bili jadrno razvrstili: gospa Školčkova je bila opazila, da lazi za njeno hčerko bivši študent, ki se mu je bilo izpodrsnilo šele na sedmem klinu gimnazijske lestvice, in ki je torej lahko še za kako rabo na svetu, čeprav je začasno samo literat. Sklenila je, da ga ne odžene a limine, to se pravi od praga, ampak da napravi raje koristnega člana človeške družbe iz njega, — človeštvu in svoji hčerki na korist.

In stopila je pred hranilničnega ravnatelja, prijatelja svojega pokojnega moža, in je zagotovila „sicer poštenemu in zmožnemu zaročencu“ svoje hčere primerno mesto, „ko bo vse pripravljeno“. Potem pa se je lotila prežanja. In ko je hotel Jernej Krmižek tisto usodno kresno noč iz paradiža — ali, da dobi stvar takoj pravo ime — iz pasti, (sicer pa kaj je bil nazadnje drugega tudi Adamov paradiž kakor past, ko se je naprej vedelo, kako se bo stvar končala!), — ko

hoče Jernej Krmižek iz pasti, začuti za vratom koščeno pest; in ta pest ga tira drugo jutro naravnost pred velika vrata, nad katerimi so bile pomembno naslikane čebelice.

Jernej Krmižek se ni nikdar ustavljal svoji zli usodi, niti tedaj ne, ko se ji ni zdelo potrebno, da bi se bila tako posrečeno vtelesila: brez odpora se je bil pustil vreči z gimnazije na cesto in brez odpora se je zdaj pustil vreči s ceste v panj. In brez odpora je puščal v svojo glavo pravila, kako je upravljati te vrste med.

Tudi ženitvi in ž njo združenim formalnostim se ni ustavljal. Sicer pa je prav vse opravila tašča in edino besedo „da“ je moral sam izreči, — beseda, ki je igrala pozneje tudi v občevanju z ženo edino vlogo.

Pisateljeval že od nastopa službe ni več. Tašča je bila mnenja, da bi ga to odvajalo od vpoglovitve v njegovo službo. No, tolažil se je, da bo nadaljeval po poroki. Ali komaj je kot zakonski mož prvič razgrnil papir pred se, mu ga je žena vzela, češ da ima mama prav, če pravi, da bi se potem hočeš nočeš moral pajdašiti s prejšnjo tovaršijo in da bi več zapravlil nego zaslužil, ko bi ga lahko zvalili spet med se. Naj rajši počaka, da se malopridna družba malo porazgubi, in naj le rajši gleda na svojo službo, da mu prej povišajo plačo. To kar je prvega gotovo, je stokrat več vredno.

Jernej je za hip gledal na prazni prostor, kjer je bil ravnokar papir. Žena pa ga je pogladila po laseh, ga poljubila in ga je peljala ven. Babica ji je priporočila, da mora v svojem stanju veliko hoditi in ker je želela, da jo spremlja vedno mož, je imel nalogo tudi za svojo prosti čas.

Ko je bil pa enkrat sinko Tomo na svetu, se Jernej že celo ni mogel pritoževati, da mu kdaj ostaja časa. Prve mesece se je bil mali po očetovih mislih prav domnil z mamico, da bo spal samo takrat, ko je bil papa v uradu, in da se bo drugače neprestano drl, ako ga roditelj ne bo nosil po sobi gor in dol, gor in dol. Po noči pa ga je bilo treba zdaj previti, zdaj pogreti kamilice, zdaj malo popestovati, da se otrok pomiri in ne dobi božjasti.

In tako sta se očka in sinko drug drugemu lepo privadila, da nista mogla biti drug brez drugega, je rekla mamica.

Ne samo, da je imel oče zdaj že celo, kadar je jedel, sinčka v naročju, tudi v nasprotnem slučaju, ga skoro ni smel dati iz rok.

In na splošno se lahko reče, da je Tomo že s tretjim letom trezno in pravilno presojal položaj v domači hiši. In tudi papana samega je znal po pravici ceniti. Brezdvomno je bil lesen konj, ki

mu ga je bil prinesel Miklavž, dobro nadomestilo za papana za časa njegovih uradnih ur, in brezdvomno se je dalo za silo izhajati tudi s pestunjo, ki jo je bila mama najela za te ure, čeprav ni imela papanove brade, da bi se človek obešal nanjo in spuščal potem na tla. Ali oče je le oče!

No, polagano je sinček dorastel in je začel hoditi v šolo. In ker je bila mama mnenja, da papa o vzgoji ničesar ne razume in da se ga vrhutega otrok prav čisto nič ne boji, — papa bi bil le rad vedel, zakaj naj se ga otrok boji — in ker je zato sama prevzela nalogo, da bo dečka pripravljala za šolo, je Jernej pomislil, da bi zdaj pa le imel slednjič zopet kako uro časa, da bi zajahal Pegaza, kakor se reče, in poskusil zopet pisati. Če pojde . . . Samo z ženo bi bilo treba prej govoriti . . . In ko se je tri dni zaletaval, — res se je bal, da bo tudi zdaj odletel, kakor tolikrat med tem časom, ko je stavljal svoje skromne predloge, — ko se je tri dni pripravljal, je slednjič naskočil: da ji iznova pove, da bi bilo vendarle pametno, če bi porabil svoj prosti čas v kako korist. Trideset do petdeset kron na mesec da bi z lahkoto zaslužil. In če ne drugo, da bi vsaj prevajal. To je takorekoč naravnost resno delo. In da bi lahko njej kupil kak klobuk. —

„Klobuke si jaz že sama kupujem in ne rabim tebe!“ ga je prekinila. „Toda če misliš, da lahko zaslužiš za svoje, radi mene poskusi!“ Dala mu je tudi desetico, da si kupi papirja. In ko je prišel opoldne iz urada, je prinesel s seboj zavitek belih pol, ki jih je še pred kosilom skrbno razrezal, kakor je predpisano. Potem je komaj čakal, da je žena pospravila mizo in da bo sam. Ona je imela namreč navado, da je šla zdaj v kuhinjo, deček pa na dvorišče med drugo drhal.

Vzel je iz predala star rokopis, ki ga je bil moral pred daljnimi sedmimi leti prekiniti, in je čital. In glej, kakor čudež! Vsi sokovi so se začeli nanovo pretakati v njem . . . Da, to je bil takrat dobro povedal, — še danes stoji. To mesto pa bo treba vse predelati. A to tu bi prečrtal, — preveč banalno se je bil izrazil. Ali glavno je, da so vse osebe v hipu zopet oživele . . . Premikajo se pred njim in govore, kakor da se je šele snoči ločil od njih!

In že teče roka čez papir. Toplo, sladko je človeku v prsih in pred očmi vstajajo prelepe slike . . . Gladke trate se širijo v dalj . . . tam na obzorju stoji črn gozd . . . bele ceste se vijejo na vse strani . . . čez brdo spe samotni potnik — študent. Ravno

na sredi klanca je bil obstal pred sedmimi leti, zdaj spe zopet navkreber in misli dalje svoje vesele misli . . .

Ali zunaj v kuhinji se začuje vpitje in hip pozneje pritira žena jokajočega sinčka za ušesa skozi vrata.

„Kaj ti nisem davi rekla, da bova že zdaj nalogo napisala, ko moram potem ven? Ali ti nisem rekla, ti cigan ti, grdi! Ali misliš, da te bom desetkrat klicala? Čakaj!“

Žena vpije, Tomo joče.

Človek se zgane. Ravno tako lepo je bil začel . . .

Žena pograbi dečkovo torbo, potegne tablico in knjigo iz nje in razloži vse skupaj po mizi — ravno pred moža.

„Tja na oni konec se pomakni, saj ti vendar ni treba cele mize!“ In že mu porine rokopis proti robu.

„Kaj bosta zdaj pisala?“ vpraša človek z žalostnim glasom.

„Kdaj pa? Saj slišiš, če nisi gluhi! Alo, Tomo, sem sedi!“

Tam tablica, tu knjiga, tam Tomo, tu žena, — samo še košček mize ostane. Človek stisne komolce in poskusi.

Toda Tomo ima trdo roko — mama pravi očetovo — in vleče preveč pokončno. Dvakrat, trikrat se še pove, potem preneha tudi materino potrpljenje. Evo boš razumel pa tako! Zaušnica zazveni in Tomo zavpije do stropa.

„Tako vendar ne morem pisati, če tako kričita!“ vzdihne človek in iz glasu bi se skoro upala dvigniti rahla nevolja.

„Kričiva! Pa kaj misliš res, da bo otrok zaradi tvojih praskarij šolo zanemarjal? Pojdi v ono sobo, če ti ni prav tu! Jezus, tepec je že spet potegnil čez črto! Poševno, pravim! Pa seve, če se papa ves čas vtika vmes!“

„Ti, saj res, kaj pa če bi tudi spalnico malo zakurila, tako le ob kakih enajstih, da bi jaz lahko pisal tam? . . . V takem mrazu veš da ne morem. In toliko bom še zaslužil — — —“

„Kaj, da bomo dve sobi kurili ob ti draginji! Samo še tega mi manjka! Že tako komaj živimo! Še kako tako si izmisli, da! Sicer pa daj mir, saj vidiš, da fanta motiš!“

Človek molči in se zopet loti. Toda med materjo in sinom prihaja do vedno večjih in glasnejših nasprotstev. Ne, tako ni mogoče, — kar bi napisal, bi bilo itak vse za nič! Res, da je v oni sobi ljut mraz, a vsaj mir bi imel . . .

Vstane, si ogrne suknjo in se preseli tja. Hu! Vsa okna gledajo stekleno in strupeno. Sicer pa kam? Na oni mali mizici je komaj toliko prostora, da razgrne papir. Nič ne de, naj bodo ko-

molci v zraku. Samo v kolena ga že zdaj zebe in noge bodo tudi kmalu trde, da bi le prsti ne bili!

Malo bolj tiho bi ta ženska res lahko opravila, saj je, kakor da osla poganja. Kako pa naj otrok lepo piše, če ves čas joče? O, križ božji, kaka je! Res, da ne more nič zato, ko je tako nervozna, ali malo se že lahko vsak kroti!

Ne gre! Vse zastonj! Kaj res še ne bosta končala? Kaj pa tudi takim otrokom že toliko nalagajo! In tudi prstov že ne more premikati več, on sam namreč.

Pa drevi po večerji! Otroka spravi ona že ob osmih v posteljo in potem bo lahko delal do desete, enajste. Sicer pa bo zdaj itak kmalu čas iti v urad.

Krmižek počasi vstane in se vrne v sobo, kjer spravi rokopis zopet v predal.

„Ali je roman že končan?“ vpraša žena s prijaznim glasom. Mož nagrbanči čelo in se počasi napravlja. —

V uradu si je izdelal v glavi celo poglavje in vesel je, da mu pojde zvečer delo hitro od rok.

In komaj da je otrok legel, je naš junak že imel papir pred seboj.

Prečital je zadnje strani, da se mu duša zopet potopi v razkošje ustvarjanja in je nastavil pero, da nadaljuje.

Tedaj se je vrnila žena in je sedla na drugi konec mize s Tomovimi raztrganimi hlačami v rokah.

Krmižku se zdi, da ga ženina prisotnost ne bo motila. Če bi rekla kako prijazno besedo, bi mu celo dobro storilo. Toda to občuti le z robom svojih možganov, — vsa duša mu je obrnjena tja na hrib, kjer je bil njegov študent ravno došel na vrh. Čudovita pokrajina se odpira spodaj na oni strani pred njim . . . vsa svetla in žareča, posejana z belimi vasmi . . . nad njimi holmci s stolpovitimi gradiči . . . po sredi tja srebrna reka in vijugaste ceste na vse strani, a po njih drčijo majčkene vozički . . .

„Ti, poglej!“ se oglasi žena.

Krmižek pogleda tja. Žena mu moli pred oči nogo v stari copati, iz katere gleda nogovica. Pa dâ, pri vseh zlomkih, naj si kupi druge, saj itak pobere prvega ves denar in potem si „vse sama kupuje,“ a njemu naj da vsaj zdaj mir s temi dolgočastnostmi!

„Če bi bila čevljarja vzela, bi mi ne bilo treba hoditi tako okrog! In otrok ima tudi že vse pregledano obutev. Ti pa res lepo skrbiš za družino, to ti je treba pustiti!“

Če bi bilo samo radi greha, Jernej Krmižek bi zaklel iz vse duše. Toda tako samo čelo nagubanči.

O, seveda, gospoda se ne sme motiti, on je vzvišen nad vse to! On lepo vstane, gre sedet v pisarno, pride domov, sede že k pogrnjeni mizi, sedi, gre spet v urad sedet, pride domov, spet sede k večerji, potem sedi in na koncu leže. O, krasno življenje! Da bi se pobrigal za družino in malo pomagal, to mu niti na um ne pride! Ravno včeraj mi je pravila gospa Štokova, kako njen mož sam razcepi drva, sam prinese meso domov, sam je celo mizo za kuhinjo napravil. No, pa sem ji tudi povedala, kak si ti. Moj zna pa samo sedeti in jesti, sem rekla!

„Ti, pri moji duši!“ je zaklel Krmižek silno globoko v svoji duši. „Ali se res še ne bo spravila nocoj!“ Sicer pa je molčal in držal svojega študenta, da se mu ne premakne iz občutja.

Jaz se pravzaprav čudim, da nisi bolj debel, ko si tako neznanško len! Stavim, da si si izmislil to pisateljjevanje samo, da boš laže sedel, kaj pa pišeš? Pokaži!“

Žena vzame in čita zadnjo stran. Videti je zadovoljna.

„No, saj talent imaš. Tudi Štokovki sem rekla, da si talent. Ampak malo bolj za družino bi vendar lahko bil. Fanta nimaš na primer čisto nič rad, kaj ne da ne?“

„Pa kdo pravi to, da ga nimam rad!“ vzdihne Jernej komaj slišno. Kolikokrat je že čul to očitaje. Človek postane res že truden.

„Pa, zakaj vpiješ? Ali ne znaš tiho povedati? Ali mora vedeti cela hiša, da si tako sirov?“

„Jaz da vpijem?“ vzdihne Jernej uničen. „Ne, to je že res prehudo! Sicer pa mi daj zdaj res že mir, da končam vsaj še ta odstavek!“

Zdaj je res že jezen. Saj ko gre zanj, je pripravljen vse prenesti, ali tu gre takorekoč za narodno stvar, za prava, ki si jih naravnost ne sme pustiti kratiti!

„Pa koliko časa misliš še pisati?“

„Še eno uro, še dve, ne vem; dokler bom mogel. Saj čez dan mi tako ne daste miru.“

O, pa jaz te ne bom toliko časa čakala. Ti lahko, ki ves dan le sedi, a jaz se ubijam že od sedme ure zjutraj in sem trudna, da se komaj še držim.“

„Pa pojdi spat! Kdo te drži?“

„O, pa si res ljubezniv, kaj si boš pa še izmislil? Zdaj naj hodim jaz tebi posteljo gret! Res, vsak dan lepše! Kar spravi se

lepo ti naprej kakor vsak večer — drugega mi itak ne napraviš ves dan. Zdaj naj radi njegovega pisateljjevanja še v mrzlo posteljo hodim! Ali ste ga videli! In kam se tako mudi? Saj ne bo še nocoj konec sveta!“

In prišla je rokopis in ga je spravila v predal.

„Kar hitro se spravi!“

Jernej gleda še hip topo pred se in odide potem resignirano v drugo sobo. „Bom pa v uradu delal. Ni vrag, da bom, tudi če me zapode! Zdaj pa res ne neham več, ko vidim, da gre,“ je mrmral, ko se je slačil. —

Toda tudi v uradu ni mogel. Ravnatelj ga je zasačil in ga je grdo ozmerjal, in treba je bilo nesti rokopis zopet domov.

Polagoma se je res privadil, da ga ni motilo nič več. Za hip se je včasih zdrznil, če je bilo le preveč hudo, a potem je pisal zopet hladnokrvno naprej. In ko sta šla žena in sinček poleti za tri tedne k nekemu stricu na deželo, je nemir, ki se mu je bil tako lepo privadil, celo pogrešal. In čisto lahko je verjel anekdoto iz sedanje svetovne vojne, da so ljudje pisali celo v okopih, ko so deževale krogelje in šrapneli čez nje.

„Ne, zdaj bi me niti Rusi ne spravili več iz konteksta, — prej bi moja žena in moj Tomo nje!“

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

„Tu imaš. Sedaj pa poslušaj! — Tvoj nasvet je dober. Na meni ne bo opazil nihče, da mi je hudo kakorkoli. Jutri pojdem k seji in še svoje veselje jim pokažem nad tem, kar so storili. In čestitati hočem Fabru in se sprijazniti z njim navidezno. Ti pa začni obdelovati volilce, naj me volijo proti moji volji. Pokaži jim nazorno vse koristi, ki jim bodo izvirale iz moje izvolitve. Ne štedi denarja!“

„Tako je prav, takšnega vas rad vidim,“ je dejal Perko in spravljal tisočak z bleščečimi očmi. „Nadalje mi ni treba niti praviti. Ko bo vse tako lepo pripravljeno, ko bomo imeli vsaj nekaj zaslombe pri volitvah, tedaj pride glavni udarec, tedaj. . . .“

„No, tedaj? Kaj misliš?“